

DEVLET DENİZYOLLARI

DENİZ YOLCULUĞUNA RAĞBET ARTTI

Çünkü; evinizi aratmayacak rahatlık, çeşitli eğlence, tatmin edici emniyet ve bir çok memleketteri görmek imkânı ancak deniz yolculuğu ile temin edilebilir.

Devlet Denizyollarının lüks yolcu gemileri aradığımız bütün hususilere sahiptir.

Batı Akdeniz hattı: İstanbul, Pir, Napoli, Marsilya, Ceneva
Doğu Akdeniz hattı: İstanbul, İzmir, Pire, Limasol, Beyrut, Iskenderiya, Napoli, Marsilya, Ceneva

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

Eylül 1950

İÇİNDEKİLER: ~~~~~

Para Folkloru	Prof. Dr. FINDIKOĞLU Z. Fahri
Halk Sanatında Hayvan Sevgisi	Mahmut R. GAZİMİHÂL
Halk Ağziyle	Eflâton Cem GÜNEY
Âşık Ömerin Yeni Şiirleri (1)	Hikmet DİZDAROĞLU
Uludağ Ev Eşyaları (IX)	Ali Rıza YALGIN
Şarkışlahı Âşık Veysel Şatıroğlu (1)	İhsan HİNÇER
İlgün Çocuk Oyunları: Met «Çelik-Çomak» oyunu (2)	Fehim ÇAYLI
Cihanbeyli Tüzbilimi: Mâniler (4)	İMAMOĞLU İsmet
Kütahyada Gezek Âlemleri	Sadık UZUNOĞLU
Aydın olayları	Adnan TOKAY

Ayrıca Dört Şiir: Günahım (Nâtik PEKUS), Türkmen Kızı (Raci DAMACI), Alp Erenler Andlanacak (Basri GOCUL), Dedim-Dedi (İ. HİNÇER)

~~~~~

Sayı: 14

Kuruş: 25

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİLEN İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HİNÇER

DEVLET DENİZYOLLARI

DENİZ YOLCULUĞUNA RAĞBET ARTTI

Çünkü; evinizi aratmayacak
rahatlık, çeşitli eğlence,
tatmin edici emniyet ve bir
çok memlekeleri görmek
imkânı ancak deniz yoluyla
oluşur.

Devlet Denizyollarının lüks yolu
gemileri aracımız bütün husus-
yetlere sahiptir.

AKDENİZ HATTI İSTANBUL, PİRİ, NAPOLİ, MARSEİLYA, CENEVA
DOĞU AKDENİZ HATTI İSTANBUL, İZMİR, PİRİ, LİMASSOL, BAYRUT, İSTANBUL, NAPOLİ, MARSEİLYA, CENEVA

TURK FOLKLOH ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

Eylül 1950

İÇİNDEKİLER: ~~~~~

Para Folkloru	Prof. Dr. FINDIKOĞLU Z. FAH
Halk Sanatında Hayvan Sevgisi	Mahmut R. GAZİMİHA
Halk Ağzıyla	Eflâton Cem GÜN
Âşık Ömerin Yeni Şiirleri (1)	Hikmet DİZDAROĞI
Uludağ Ev Eşyaları (IX)	Ali Rıza YALGI
Şarkışlalı Âşık Veysel Şatıroğlu (1)	İhsan HINÇE
İlgün Çocuk Oyunları: Met «Çelik-Çomak» oyunu (2)	Fehim ÇAY
Cihanbeyli Tüzbilimi: Mâniler (4)	İMAMOĞLU İsm
Kütahyada Gezek Âlemleri	Sadık UZUNOĞI
Aynı olayları	Adnan TOKA
Ayrıca Dört Şiir: Günahım (Nâzik PEKUS), Türkmen Kızı (Raci D. MACI), Alp Erenler Andlanacak (Basri GOCUL), Dedim-Dedi (İ. HINÇE)	

Sayı : 14

Kuruş: 2

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HINÇE

T. C. ZİRAAT BANKASI

VADESİZ TASARRUF HESAPLARI
1950 YILI İKRAMİYELERİ
İSTANBUL ve ANKARA'DA

8 Ev

AYRICA:

200.000 Liralık

Para ikramiyeleri.

Acele 150 liralık bir hesap açtınız.
Her 150 lira için ayrı bir kura
numarası verilecektir.

10 Mart, 15 Mayıs çekilişlerinde yalnız para ikramiyeleri; 30 Haziran, 31 Temmuz, 29 Ağustos, 30 Eylül, 28 Ekim, 30 Aralık, çekilişlerinde ise, bazılarında iki ev olmak üzere hem ev, hem para ikramiyeleri vardır.

İkramiyeye giriş şartlarını
Bankalarımızdan öğreniniz.

SÜMERBANK

Sermayesi: 200.000.000 Türk Lirası

Merkezi: ANKARA

Şubeleri: İSTANBUL, GALATA
ve BAĞÇEKAPİ

Vadeli ve vadesiz tasarruf
mevduatıyla ticarî mevduatı

en müsait şartlarla
kabul eder.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

SAYI: 14

EYLÜL 1950

YIL: 2; CİLT: I

Para Folkloru

Yazan: Prof. Dr. FINDIKOĞLU Z. Fahri

İktisat tarihinin biri tarihi, diğeri folklorik iki çeşit mânası vardır. Her iktisadî hâdiseye tatbik edilecek olan bu fikir, bilhassa para meselesi için pek elverişlidir.

Filhakika para işinin nakdî olan safhası, iktisat tarihinin meşguliyet sahasına girer. Fakat para, «para» olarak mevcut olmadan evvel dahi mevcut idi. Zira paranın oynadığı iktisadî hizmet, insan cemiyetlerinin daima muhtaç oldukları bir hizmettir ki mutlaka ifa edilmesi lâzımdır. İktisadî fonksiyonların muhtelif olması, ortaya, mahsûl ve mamûllerin mübadelesini koyduğuna göre bu mübadeleye vasıtalık yapan, fakat tarihten ziyade folklor, etnografya veya etnolojisinin sahasına giren meseleler mevcuttur. Medeniyetlere sahne olmuş olan Anadolu, bu bakımdan, araştırılmağa değer zengin bir hazinedir.

Bu sırada Alman folklorcularından E. Elsässer, benim vasıtamla (Türk Folklor Araştırmaları)na müracaat ediyor. Gönderdiği mektup şudur:

«Çok kıymetli meslektaş!

26/Mayıs/1950 tarihli mektupla A.B.D. büyük Elçiliği (İstanbul Amerilan Genel Kon-

sololuğu) Türkiye'de mâdenî paraların cari olmasından evvel ve sonra mevcut olan ticarî malûmat hakkında muamelât edinmek için «Türk Folklor Araştırmaları»na başvurmam, hususunda tavsiyede bulunmuştur.

Bu malûmata etnolojik tetkiklerim için ihtiyacım vardır. Bu kabil bilgiyi Yakın Şarkın hemen bütün memleketleri için elde etmiş bulunuyorum. Türkiye'deki durum hakkında ise yardımınızı rica ediyorum.

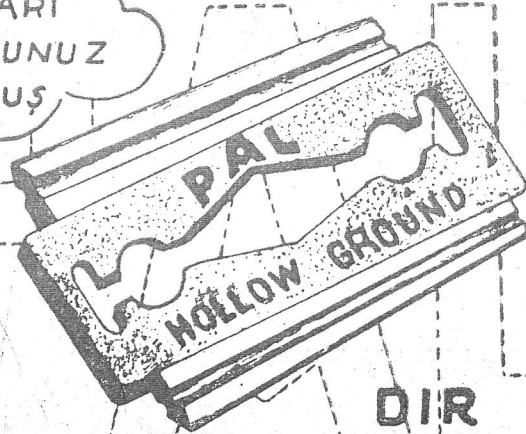
A) Eski yahut Orta çağda, Türkiye'deki iptidai para sistemlerinin, yani mübadele vasıtalarının nev'i, yahut maddeleri ve tahmini kıymetleri hakkında bilgi edinmek arzusunda-ym. Bazı ziraat mahsullerinin yahut zanaat eşyalarının, belki de midye, inci yahut kıymetli taşlar dahil olmak üzere mübadelede, bilhassa transitte, kervanlar için bususî bir kıymet ifade etiketlerini imkân dahilinde görmekteyim.

B) Eski zamanlarda yüksek ailelere mensup olan Türk hanımları için kıymetli süs eşyaları var mıydı? Varsa bunların neveleri nelerdir? Alelade ve gümüş paralar yukarıdaki gibi süs eşyaları halinde kullanılmışsa, bu paraların çeşitleri?

Türkiye'ye ait olan ve yukarıda zikredilen sualleri bana anlattığınız takdirde size çok müteşekkür kalacağım.»

Bu meseleler hakkında yazı yazacak Türk folklorcuları (mecmua) sahi-felerinde bilgilerini ve bildiklerini neş-

SABAHLARI
İLK DOSTUNUZ
OYULMUŞ

Halk san'atında hayvan sevgisi

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHÂL

Hayvan sevgisinden mülhem ritimli folklor malzemesinde bölge bölge kimbilir nice ülkelerden zenginizdir. Konunun meraklısı bir arkadaş bana şunları yazmıştı (Sonra bazı tarif ve metinler de yayınladı): «Hayvan adı taşıyan halk danslarına Anadolunun muhtelif semtlerinde raslanır: Kimisi taklitçidir, bazıları ağırbaşlı figürlere yer vererek taklitsizdir. Bir hususiyetleri daha var: Meselâ Akkoyun, Karakoyun, Kartal, Şahin, Atmaca ve başkaları ile alâkalı bir efsaneyi konu edinerek adını ondan alan oyun o hayvanın tavırlarını taklideder. Bazı yerlerde, dediklerine göre böyle oyunlar her zaman oynanmamakta imiş; belirli zaman ve mevsimleri vardır. Nitekim **Koç halayı** Sivas-Şarkışla köylerinde koç karımı vâdesinde oynanır. Anadolu'da koç üzerine türlü tabir, hikâye ve meseller söylenmekte oluşu koç konusunun eskiliğine ve menşesinde belki de mistik ve hattâ totemik bir mahiyet taşıdıklarına delildir. Böyleleri Tunceli, Bitlis, Erciş bölgelerinde aranmalıdır.» (1935). Şu iki kita Koç halayındandır :

Koç koça koçlar katıldı,
Bal ile şeker katıldı;
Yar yare işmar edince,
O yâr c yâre satıldı.

Yar satıldı, yar satıldı,
İki can cana katıldı.

Koçları koştum dögene,
Kızlar gidiyor kevene;
Ergen ergene sarılmış,
Birbirini seven sevene.

Yar seviyor, yar seviyor,
Yüreğim yağı eriyor.

rededekleri gibi ecnebi âlim ile doğrudan doğruya münasebete de girişebilirler. Bu maksatla ecnebi âlimin adresini aşağıya kaydediyorum:

E. Elsässer

Hochschulinspektor

176 Furtwangen - Baden

Allmendstr. 79

Almanya

Konuyu dağıtmamak için çeşitlere dalmıyorum.

Geçen yazım üzerine Rizeli bir dost şu tekidçi makaleyi hatırlayıp göndermiş: Y. Biyik «Hamsi» (1946) — «Cumhuriyet» gazetesinin açtığı güzel yazı müsabakasında birinciliği kazanan Bay Zeyyat Selimoğlu'nun «Rize'nin köylerinde», başlıklı, bir rüya kadar şiirli yazısı da aynı günlerde çıktı Yazarlarla henüz tanışamadım, fakat ikisi de bir kere daha Karadenize dönmek ihtiyacını bende uyandırdılar.

Bay Y. Biyik'in yazdıklarına göre (Kısaca alıyorum): Hamsi kollarının bir kısmı İzmit ve Mudanya koylarında, başka bir kol Azak Denizinde yumurta bıraktıktan sonra Karadenizde birleşir; yazım enginde kalabilip, kışın kıyıya sığınır ve hattâ karaya vururlar. Tonlarla hamsi küfe küfe tarlalara dökülerek, azotlu, fosforlu nimetiyle toprağı her yıl beş misli bereketlendirir; hayran bırakıcı bir hal... Yılın dört buçuk ayında av olur: avcı gruplarının hamsi kümelerine kayıklarla saldırışı bir âlemdir. Tutulanlar saf saf kayıklara sıralanır. Sırf Karadeniz mahsulü olan hamsi Trabzon, Rize ve Giresun illerinin insanları üzerinde duygulu tesirler bırakmıştır. Yerli halk şairleri onun hâtırasına türkü, mâni ve türlü destanlar yazarlar... Yazı, yerli bir şairin şu manzum misâliyle bitiyor:

Sabahtan erkenden indim Moloz'a
Baktım ki bütün halk gelmiş taruza
Birini değişmem iki horoza
Oynatır kuyruğun merdane hamsi.

Tavadan dışarı taşı yağları
Durma ye, bu sene pek yaman hamsi
Yıprattı Azak'ta demir ağırları
Geldi Trabzon'a kahraman hamsi.

Atarlar size avu (ağı)
Çekerler sizi yüze
Doldururlar kayuğa
Satarlar sonra bize
Keseruk başunuzu
Ataruk sizi göze

Yakamozla çırpıntılarla pırl pırl akıp giden hamsi dalgalarının gayrişuuri tesiri nice

kıvrak ezgilerin ritimlerinde sezilir. Aynı seziyle düşünüyorum: av çevresinde halka kurmayı temsil ediyor görünen horancılardan o râşeli figürlerinde, **Hoh hoh Hah, hah, Ssss** gibi nidalarında hep başarılı avın çileli fakat zafferli hikâyesi yaşıyor gibidir Tek kelime ile: **Horan** bir deniz avcuları oyunudur.

Bay Adnan Saygun onüç yıl evvel Horan tabirinin iki ayrı ihtimal arasında bocalayan etimoloji meselesinin çözümlenemeyeceğini soruşturmuştu. Şimdiki kanaatimce **Horan**, daha eski olana «**Horon**» sözünden ayrıdır; bazı köylerde Horon, bazı köylerde Horan denilmekte oluşu bir tesadüf eseri değildir. **Horan** telâffuz edileninin —evvelce yaptığımız gibi— ihmâl edilmesi doğru olmamaktadır. Çünkü: Halimi'nin Farsça-Türkçe «**Bahr ül-garaib**» sözlüğü Trabzon'un Fatih tarafından zaptı yıllarında (1460?) yazılmış eski bir kaynaktır. İşte orada farsça **Destbend** sözü «**Horan** deperler» diye tarif ediliyor. Tam imlâsile Horan kelimesini kullanan eldeki en eski metin şimdilik budur. Sonra da, **Horan** tabirinin Karadeniz bölgesine inhisar etmemiş olduğunu görmek «etimolojiyi daha serbes bir görüşle araştırmakta», bizi memnuniyetle serbes bıraktırmıyor: Meselâ Gaziantep'in Lohon köyünde **Horan** «yığınak, cemiyet, toplantı demektir. Mersin (göçebeleri)nin Civanaylağı köyünde «çalgılı kalabalık eğlence yeri» anlamıyla **Horan** vardır. Kırşehir'de Horan «aile efradı» anlamına gelir (1). Sivas'ın Yıldızeli'nde kadınlarca yapılan sıra oyunu **Horan**'dır... Kelimenin esası gibi görünen başka bir kelime daha var ki, hâlâ Toroslar'dan Altay'lara kadar yaşıyor: **Kor** (2), **Gor** (3) veya **Xor**, yurdun güney bölgelerinde «sıralanış, küme» anlamlarıyla, **İçkor** (=Uçkur) **Korşak** (=Kuşak) gibi bazı kelimelerimizin yapısında da bele dolanan bağ mânasında kullanılıyor (**Kur** okunuşu yenidir).

Kor («Kur» okunmamalı) Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde, Uygurcada ve başka lehçelerde, «sıra, şahıslar arasında mertebeleniş»

(1) Eski Aydın zeybeklerinin asırdide kelimelerinden olan «Oranga», aile demektir. (Dr. Ku-noş derlemesi, 1886).

(2) Antepli lûgatçı Âsım Efendi'nin tercüme-lerinde geçer.

(3) Ö. A. Aksoy, Gaziantep ağzı (C. III, S. 347. T. D. K. 1946).

Halk ağzıyla

İle, güne göstermek
Karıya, bacaya çıkarmak
El üstünde büyütme

Karıya, bacaya çıkarmaz; ile güne göstermez; anası öper, babasına verir; babası koklar, anasına verir; böyle öpüle koklana el üstünde büyütülmüş.

(Sabır Taşı'ndan)

★
Göresimek
Gözde tütmek
Dil dökmek
İlgit ılgıt emmek
Ses getirmek

Öyle bir göreydim ki, yavrum gözle-
rimde tütüyor; ılgıd ılgıd esen seher yelleri,
son umudum sizde kaldı. Bana ondan bir
koku getirin, size İrem bağının güllerini
vereyim; bana ondan bir ses getirin, şakır
bülbüllerin dillerini dökeyim..

(Bu kara yazıyı kendim yazdım)dan

★
Eline, ayağına dolaşmak
Etliye, sütlüye karışmak
Ayıkla pirincin taşını
.. eline, ayağına dolaştığı yetmiyormuş
gibi bir de böyle etliye, sütlüye karışma,
gayri ayıkla pirincin taşını..

(Nasreddin Hoca) dan

Eflâton Cem GÜNEY

anlamıyla, ayrıca da kuşak, kemer ve mecazen halka teşkil edebilen nesne» anlamlarile eski metinlerde, vardır. Çağatay Sözlüğünde **Kor** «dügün ve davette halka olmak, beli kuşatan silahlık», anlamıyla ve **Koran** «silahlar yığını, silahlık» mânasında geçer. Gerçi **vav** harfiyle yazılmış olan son kelimeleri şimdiki alışkanlığımız (u) ile okumayı (Kur, Kuran gibi) tercih ettirmek istiyorsa da, güney Anadoludaki **Kor** telâffuzunun en eski geleneğe uygun olduğuna inanıyorum. Çağatay sözlüğündeki **Koran** ile konumuzdaki «Horan» aynı şey olduğu kanaatındayım (şu kadar ki, orada açıkça sıra oyunu anlamına da gelip gelmediğini henüz tesbit edemedim). Asyadan, meselâ; Boret — Moğolların **Exor** dedikleri sıra oyu-

nu pek eskidir. Kırgız sözlüğündeki **Hor** da eski olsa gerektir. Kurum'un bazı kırımı yalı köylerinde **Koran** adlı sıra oyunu yapıldığı pek eski bir Rusça kaynağa kayıtlı imiş. — Çağataycadaki (1) bir **Korağan** (= Kurağan) kelimesi **Koran**'ın varyantı gibidir. (2).

İmdi, Kız = Xız, Kayu = Xayu, Kanda = Xanda değişmelerinde de görüldüğü gibi, «K» ile başlayan sözlerin Oğuzcada «X» ile başlatıldığını hattâ voyelle başlayan yabancı sözleri bile Oğuzların «X» katarak telâffuz ettiklerini Kâşgarlı Mahmut tesbit etmiştir (Meselâ arapça Emir oğuzcada **Xamir** olmuş.) Buna nazaran «**Koran** veya **Xoran** = **Horan**» eşitliği kendiliğinden anlaşılır; kelimenin «topluluk veya çevreleşme» anlamında sıra oyunu mânasını bulduğu meydana çıkar. — **Horan** telâffuzunu zamanımıza kadar koruyabilen köylerin farkında olmadan değerli bir iş görmüş oldukları anlaşılıyor. **Horon** ve **Horan** kelimelerinin coğrafi bölgenişleri iyice tesbit olunursa, bundan da belki bazı ip uçları elde edilebilir.

«Komşu kapısı yaşayan **Horon** ve **Horan** kelimelerinin aslında bir olabileceği, **Horon**'un diğerinden bozulduğu» ihtimaline gelince: hem şekil, hem de anlam bakımından şaşılacak kadar benzeşen öyle komşu kapısı kelimeler olmuştur ki, farklı menşelerini tayinde en usta etimolojistler bile sırasında bunalmışlardır :

(1) Çağataycanın «çadırı çevreleyen pervaz», anlamına **Kolan** kelimesi de çağatayca **Koran**'ın bir varyantı olsa gerektir (R-L değişimi muhakkaktır, çünkü Kâşgarlı sözlüğünde bütün başka mânaya gelen bir **Kolan** var). — Artvin'de **Kolan** (= **Koran**?) «bölüm, kel» demektir. Ege zeybeği, **kolan** kayışını kendi heybetli silâhlığına doladığı gibi atının belini de **kolanlardı**: Aynı tabiri her iki yer için kullandı. Ucu halka ilmikli kemende bazı semtlerimizde keza **kolan** denir. Nihayet, salıncakta karşı karşıya sallanırken, türküler çağırarak, münavebelli diz bükmeleriyle sallanışa hamleler kazandırarak havalanan gençlerin bu hareketi de **kolan** vurma'dır. Bütün bu mecazların hep aynı «kor» halkasından çıktığına ben inandım...

(2) Urağan kelimesinin Oğuzcadaki uran şekli, göze çarpan emsallerden olarak Kâşgarlı Mahmut'un sözlüğünde vardır.

Bizde meselâ, bel kemerinin «Toka» sı Çağatay sözlüğünde yine **Toka**, Kâşgarlıda **Toku**dur. (**Tokuşmak** fiilinden gelir). Fakat yine tokuşturma fiilini tedei ettirebilmek sayesinde kolaylıkla tutunup sözlüklerimize kadar sokulan bir de yabancı asıllı «Toka», tabiri var (İtalyancadaki **Tocca**): Kadeh toka etmek, ve tokalaşmak, deriz. Böylece, aynı bir dostlar meclisimizde —her semtimizde— hem o tokadan, hem bu toka'dan alelâde hasbuhaller sırasında söz açılabilir. — Bir de köylerden misâl alalım :

Ağıl kelimemiz Kâşgarlı Mahmut'un sözlüğünde var; türlü lehçelerde ve köylerde **Avul** da denir. Ağıla bitişik, kuzuların konduğu ve etrafı çevrili kuzuluğa da **Avla** **Avlağ**, **Avlağa**, **Avlağan** gibi adlar verilir, ki bu da öz Türkçedir. Fakat ağıldan ayrılıp da seksen yüz adım ötedeki ağa evinin avlusuna girdiniz mi, işte oradaki **Avlu** kelimesinin sonradan Türkçeleşmek kaderile tanınan bir miktarlık kelimelerden biri olduğunu hatırlayabiliriz: Çünkü sözlüklerimiz — bu işin nerede ve hangi sırada vuku bulunduğunu haber vermeden — onun aslı «etrafı çevrili yer» anlamına lâtince **Aula** ve yunanca **Aule** olduğuna inanmış bulunuyorlar. Böylece «**Avul**» ile «**Avlu**» (bambaşka menşelerden olmalarına rağmen) köylerde komşu kapısı yaşamaktadırlar... **Horon** ile **Horan**'ın da tesadüfen Doğu Karadenizde karşılaşıp komşu kapısı yaşamaya başlamış oldukları kanaatına ulaştım.

Bu yeni tahmini tahkik ede duralım; eldeki en eski yazılı metinde imlâ **Horon** (1) olmadığı için, bundan böyle **horan** üzerine araştırmalar yaparken kelimenin hangi köyde nasıl telâffuz edildiğine anket icabı bir itina ile dikkat etmeliyiz.

Mukayese imkânını arttırabilmek üzere gelecekte yazıda «turna» kuşundan mülhem ritimli folklor malzemesinden söz açarız.

Mahmut R. GAZİMİHAL

(1) Sıra oyununun tam yunancası **Xoros** (avam dilinde **Hora**) olduğu için, bozuk **Horon** kelimesinin daha ziyade Ceneviz lâtinesine ait **Kolonna**, **Korol** gibi bir varyanttan kalmalığı ihtimali akla geliyor. Malûm olduğu üzere XIII. asırda Trabzon, batı modalarına açık «başlıca Cenevizli transit merkezlerinden», idi (Prof. G. J. Bratianu, Recherches sur la com-

Âşık Ömer'in yeni şiirleri

— 1 —

Yazan: Hikmet DİZDAROĞLU

Halk Edebiyatı, daha çok sözlü geleneğe dayanan bir edebiyat olduğu için, Halk Şiiri mahsullerini tam olarak elde etmek mümkün değildir. Bu bakımdan, hiçbir saz şairinin eseri noksansızdır, denemez. Yeni araştırmalar ve tesadüfler, bizi, aynı saire ait yeni malzeme ile yüz yüze getirebilir.

Bunun son bir misalini, Âşık Ömer'e ait yeni şiirlerin ortaya çıkmasında görüyoruz. Araştırmalarımız sırasında, Âşık Ömer'in koşma, destan, semaî, divan ve kalenderi olmak üzere, çoğu şimdiki kadar hiçbir yerde çıkmamış, elliye aşkın şiirini bulduk. Bunlardan dördünü, daha önce Ülkü (III. seri, No. 20) ve dördünü de Kayseri'de çıkan Erciyes (No. 71, 72, 73) dergisinde yayımlamıştık.

Âşık Ömer'in gerek adı geçen dergilerde, gerekse bu sayfalarda yayımlıyacağımız şiirleri, şekil ve ifade yönünden aynı değer ve aynı özelliği göstermezler. Hepsisi de, zamanla, hayli değişikliğe uğramış, elden ele geçecek, ağızdan ağıza dolaşa dolaşa, belki de ilk şekillerden fazlaca uzaklaşmışlardır. Bunun yanı sıra vezin ve kafiye düşüklüklerine, ifade hatâlarına, mâna karışıklıklarına da rastlıyoruz. Ancak, bu noksanların, elde edilen metinlerin verilmesine bir engel teşkil edemeyeceği şüphesizdir. Çünkü, bunlar birer vesika hükmündedir; edebî araştırmalarda bu nun ne demek olduğunu da herkes bilir.

Bu şiirlerden bazılarına, Âşık Ömer hakkındaki eser ve yazılarda rastlıyoruz. Ancak, bizimkilerle onlar arasında bazı farklar var-

merce Géonis dans la Mer Noire au XIII. siècle, Paris, P. Geutner, 1929); şehirde bir Avrupalı mahallesi vardı. Ortaçağ Avrupasının dansa mahsus cep kemânesi olan, ve sıra dörtlüleri, sıra beşliler halinde çalması gereken **Lyra** adı kemeçe de Cenevizli gemicilerle gelmişti. Bizans yaylı saz kullanmamıştır. — Halbuki davul zurnalı **Horan** görünüşe göre fetihten sonra akın halinde göçen Türklerle o yalılara inmiştir. Şimdiki kanaatım budur.

M. R. G.

dır. Bu durumda olan şiirlerden metin farkları bariz olmaları verilmeyecek, yalnız aralarında varyant farkları büyük olanlar yayımlanacak ve notta bunlar işaret edilecektir.

Şimdi, Âşık Ömer'e ait divanlarla kalenderileri sırasile veriyoruz.

D İ V A N L A R

— 1 —

Hasta bülbül âfet-i devran arar dündenberi
Câmesin tebdil eder uryan arar dündenberi
Ağzın açmış sinem üzere yareler bir bir yerim
Ah edip bu derdine derman arar dündenberi

Çalışıp işbu fenâda Hazret-i Mevlâ için
Cürâlenin cehti muradı bir kuru kavga için
Dolaşır müftî müderris dilbere fetva için
Ben garibin katline ferman arar dündenberi

Ta ezelden gonca gülün çevre yanı har olur
Anm için andelibin işi ahûzar olur
Bu meseldir şaz(ı)lıkta sad hezeran yâr olur
Bu günümde yâr olup yârân arar dündenberi

Hayli demdir takımalı ben aşkın bıçağını
Sinem üzere urdu dilber işbu hicran dağım
Derdimden ÂŞIK ÖMER açmış bu gam sancağını

Hazır olmuş göç gibi kervan arar dündenberi

— 2 —

Ehl-i diller içre irfanım diyen gelsin beri
İlm-ü irfan içre Osman'ım diyen gelsin beri
Tab'ı deryalar gibi cûş-u huruş etsin müdam
Cevher-i mânaya ben kâmm diyen gelsin beri

Dürr-ü meknun isterim resm-i hilâfî istemem
Esetten yekta gerektir ihtilâfî istemem
Dâvaya mâna gerektir lâf güzafî istemem
Ben dahi miran-ı meydanım diyen gelsin beri

Bugün bezm-i maarifte kenduyi yekta edip
Gün yüzünden şairiyet tahtım icra edip
Her rumuzda sahib (i) iz'anım diyen gelsin beri

Aç gözünü bendeni de seyreyle ey na-Huda
İlm-i sahba bendedir çün ibtida ve intihâ

İşte geldi AŞIK ÖMER yine hezar esselâ
Söyle bir merd-i suhendanım diyen gelsin
beri

— 3 —

Yâr ile seyrana çıksam bile (2) bayram gün-
leri
Ne ağlarsın deli gönül güle bayram günleri
Çok aradım bayram içre ol cânânım yok benim
Boynumu eğdim de kaldım yola bayram günleri
Ben sana gönül vereli bulmadım derde der-
man
Elem çekme deli gönül böyle kalmaz bu
cihan

Kani benim ile senin ettiğin ahd-u aman
Gel efendim sarılalım bile bayram günleri

Çekmem ben bu cefayı kaddimi dal eyledin
Yürü hey bi-vefa sen de sırrın izhar eyledin
Destini bus ettim amma sen bana hışm eyle-
din
Padişahlar böyle kıymaz kula bayram gün-
leri

Ben sana meyil vereli ah ile ömrüm geçer (3)
Bu dünya bâki değildir her kişi konar göçer
Etrafıma nazar kıldım âlemler yiyip içeri
Öksüz ÖMER gam içinde kala bayram gün-
leri

— 4 —

Kısmet oldu gurbet ele yâr Allah (a) ismar-
ladık
Artık eksik helâl eyle yâr allah (a) ismar-
ladık

Ey efendim ben gedayı sakın unutmuşsun
Ol Huda'ya ol emanet yâr Allah (a) ismarladık
ÖMER eder barekâllah iki yüzün serveri
Yok mu göğsünde imanun zalim öldürdün be-
ni

Gamzesi cellât nev-civan yıktın can ile teni
Gel öpeyim leblerinden yâr allah (a) ismar-
ladık

Hikmet DİZDAROĞLU

(1) Bu mısra, cönkte okunamayacak bir hal-
dedir

(2) Bile: Birlikte

(3) Veya:

Ben sana âşık olalı kalmışım böyle nâçar
Bu dünya bâki değildir kâh konar kâhi göçer
Dört yanıma nazar kıldım cümle âlem yer içeri
Öksüz ÖMER gam içinde kala bayram günleri

Maddi Konular:

Uludağ Türkmen Etnografyası

Yazan: Ali R. YALGIN

IX — EV EŞYALARI:

Uludağ Obaları arasında yaşayan ev eşyaları hâlâ eski Türkmen, mobilyala-
rı, iş takımları ve yalnız yemek ve işle ilgili kiler eşyalarıdır. Bunlara katıla-

Bir çambardağı (Kastamonu civarında buna Güllek, daha cenuplarda da Tıkır adını vermişlerdir.)

cak bugün için yeni bir şey yoktur.

Bu eşya arasında örnek vermek için çok şey aramaya lüzum yoktur. Çünkü Uludağ Türkmenlerinde de bütün Türkmenlerde olduğu gibi ev eşyaları, bakır kaplardan ve sonra da kendi el-

RAŞTIRMALARI

leriyle yaptıkları takımlardan ibarettir. Bu bölümde de Uludağda Çambardağı adını alan ve kendileri tarafından yapılan su kabı kâfi ve küçük bir örnektir.

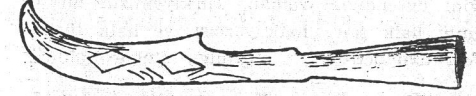
Uludağlıların Çambardağına Kastamonulular (Güllek), daha cenup köyleri (Tıkır) adını vermektedirler.

Çambardağı yapılmadan evvel ağaç intihap işi mühimdir. Bunu köyde herkes bilmez. Çambardağı yapılacak ağacın genç ve mesamesinin az olması lâzımdır.

Çeki köyünde Veli dayı, bunun ehlidir. Veli Dayı, orman memurlarına, kendilerine istedikleri yerden çam kestirmedikleri için, birkaç küfür savurduktan sonra çambardağını nasıl yaptıklarını şöyle anlatıyor:

— Budaksız çam kesilir, bir hafta dinlendirmeğe konur. Bir hafta sonra

şu elimde gördüğün (TAHRA) ve bıçaklarla oyulur, çambardağı meydana gelir. Bu çambardağının içinde su, suların en tatlısı olur; bunun tadına can

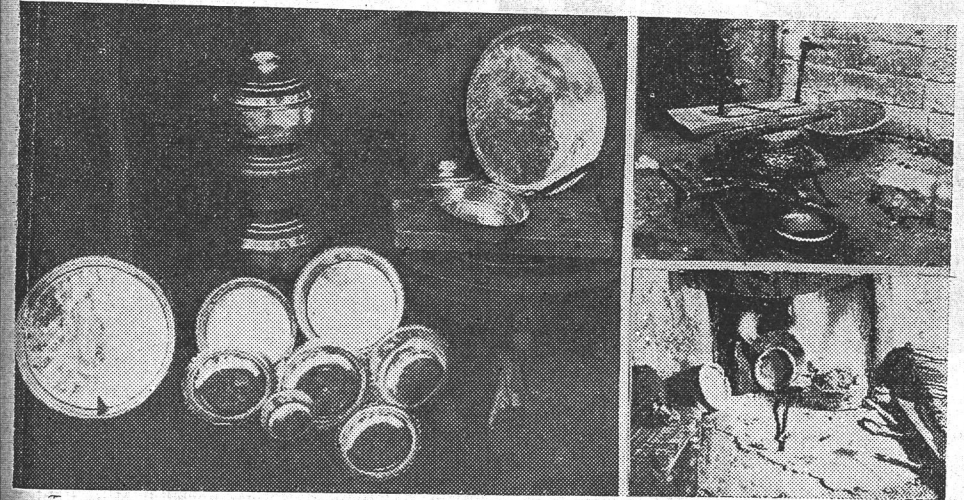

Çambardağı ve diğer oyma ve kesme işlerinde kullanılan bir tahra dayanmaz (*).

NOT: Bu yazımızı X Çocuk yaşayışı, XI Taşitlar, XII Toplu yaşayış, XIII Eğlenceler, XIV Tabiat ve Hak, XV Hastalık, şifa ve ölüm yazıları takip edecek ve maddî konular sona erecektir.

A. Rıza YALGIN

(*) Bakınız: Bursa Müze Arşivi Şer'i Mahkeme Sicilleri No: 1035, Defter: B 45/239 «Akçakoyunlu yürüklerine ait ferman» ve «Çambardağı».

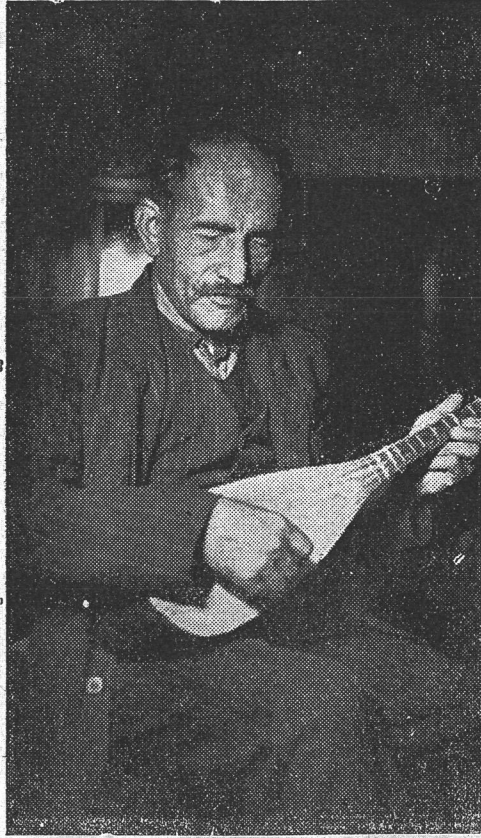
Solda: Uludağ evlerinde kullanılan bakır kaplardan müteşekkil mutfak eşyaları; **sağda üstte:** Üzüm pekmezi yapmak için kullanılan ding (Pres); **altta:** Bir ocakbaşı ve bazı ev eşyaları görülmektedir.

Sarkışlalı Aşık Veysel Şatıroğlu

★ 1 ★

Yazan: İhsan HİNÇER

Âşık Veysel Şatıroğlunun İstanbul'a geldiğini öğrendiğim zaman, Türkiyemizin bu en ünlü halk şairi, halk sazcısı, ve halk türkülerini okuyucusunu, oturduğu otele buldum.

Âşık Veysel Şatıroğlu

Âşık Veysel, hayatın binbir kahrına göğüs gerdiği halde dinç görünüyordu. Hal hatır sorduktan sonra anlatmaya başladı:

— 1310 doğumlu olduğuma göre 56 yaşındayım. Sivasın Şarkışla kazasının Sivrialan köyündenim. Annem, tarladan dönerken beni

yolda doğurmuş. Hemen oracıkta ne tedarik ettilerse, içine sarıp sarmalamışlar. Altı yaşına kadar her çocuk gibi dağda bayırda belenerek büyümeğe uğraştım. Yedi yaşını bitirip sekizine girdiğim sıralarda idi. Emmimin karısı Muhsine bana üç etekli bir entari dikmişti. Onu giyinip kendisine o cici elbiselerimle el öpmeye gittim. Hava çok yağmurlu idi. Her taraf çamur deryası halindeydi. Yolda ayağım kaydı, düştüm. Entarim çamur içinde kaldı. Kalktım, gözyaşları içinde eve seğirttim. Ertesi gün yataktan kalkamadım. Ateşler içinde yanıyordum. Meğer çiçek hastalığına tutulmuşum. Çok geçmeden sol gözümde çıkan bir çiçek çibani yüzünden o gözümü kaybettim. Bir müddet sonra da sağ gözümü perde indi. Sağ gözümle ışığı ve aydınlığı seziyor, fakat göremiyordum. Artık küçük kardeşim beni elimden tutarak gezdiriyordu.

Âşığın sesi titriyordu. Onu biraz teselli için olsun mevzuu değiştirmek istedim:

— Saz çalmıya ne zaman başladınız, dedim.

— Gözlerim görmediği için oyalanayım, akranlarım oynarken ben mahzun olmayayım diye babam bir saz aldı. O küçük yaşında, akşamlara kadar bir ses çıkarabilmek için saatlerce sazımın üstüne eğilir, duyduğum türküler söylemeye uğraşırdım. Bir gün bana:

— Müjde Veysel, dediler. Köye kırlangıç uşakları gelmiş, perdeli gözünü muayene edecekler.

Hemen o gün, babam, «Kırlangıç uşağı» tâbir edilen ve gözlerine perde inenlerin gözlerindeki perdeyi neşterle kaldıran bu hekimleri, eve getirdi. Gözlerimi muayene ettiler. Sağ gözümdeki perde kalkarsa, görebileceğimi söylediler. Babama:

— Bu ameliyatın yapılması için yanımızda âletlerimiz yok. Cocuğu Sivas'a getirin, deyip gittiler. Babam hazırlığa başladı. Müsait bir gün Sivas'a gidecek, sağ gözümü açtıracaktık. Fakat Ulu Tanrı bana dünyayı zindan olarak başışlamak istemiş olacak ki, bir gün ahırda

Âşık Veysel Şatıroğlu binbir acı ile yuğurulmuş hayatını anlatırken..

dolaşırken öküzlerden biri, birdenbire başını sol tarafa çevirdi. Boynuzu sağ gözümü oydu. Ben feryatla dışarı fırladım. Babam ve etraftan sesimi duyanlar yanıma geldiler. Konuşmalarından anladım ki, sağ gözümü de ebediyen kaybetmiştim. O vakte kadar da on iki yaşına gelmiş bulunuyordum.

Âşık Veysel, kendisiyle 1940 danberi birlikte dağ tepe aşan arkadaşı ve hemşerisi Küçük Veysel Erkilic'tan bir ateş istedi. Derin nefeslerle piposunu çekti, devam etti:

— O zamana kadar çocuktum. Fakat en büyük acıyı Seferberlik ilân edilip akranlarım askere gittiği zaman duydum; hiçbir işe yaramadığım için kendi kendime kızmaya başladım. Dardımı dillendirmek için sazımdan medet umuyordum. Sazımdan yeni yeni havalar çıktıkça, saz çalmaya merakım artıyordu. El çalarken o kadar hoşuma giden sazı, ben elim aldım mı, onlar gibi çalamıyorum diye, gönlüm geçer gibi olduğu da vakiydi. Molla Hüseyin isminde bekri bir komşumuz vardı. Sazımı o akort eder, tellerini o değiştirdi. Hele Kangal'ın Çamşık köyünden Ali Ağa o kadar güzel bağlama çalıyordu ki, geçen gönlüm yenden hevесе geliyordu. Bizim o taraflarda Karacaoğlan ile Emrah'ın şiiirleri dilden dile dolaşır. Ayrıca Şarkışlanın Ağçakışla Bucağının Kale köyünden 1225 de yaşayan Kemter Baba ve İğdecik köyünden 1244 de sağ olduğunu öğrendiğimiz Âşık Veli'nin koşmaları da çok hoşuma gidiyor ve onları ezberliyordum. Bir türkü, bir deyiş, bir saz nağmesile iliklerime kadar titrer, çaresizlik içinde, eyvah, ben hiç

bir zaman bu kadar güzel söyleyemeyecek ve çalamıyacağım diye hayıflanır, kendime türlü eza ederdim. Fakat yirmi yaşımı aştığım zaman sazım gönlüme göre konuşur olmuştur. Karanlık dünyanın tek nuru onun tatlı nağmeleri idi.

— Veysel usta, bize nasıl Türkiye çapında tanındığınızı anlatır mısınız?

— Gayri namımız her yerde duyulmuştu. Ben de otuzbeşime gelmiş idim. Bir gün «Nahiye müdürü köye haber salmış: Âşık Veysel, sazını alsın, onu Sivas'a götürüreceğiz. Şairler bayramı yapılacak, o da saz çalıp, türkü söyleyecek» dediler. Ağabeyim, beni alıp istenen günde Sivas'a götürdü. O zaman Ahmet Kutsî Tecer, Sivas Maarif Müdürü idi. Bize hiç görmediğimiz bir alâka gösterdiler. İki gün söyledi, kaldırdılar. Sonra da 10 lira bahşış verdiler.

— Ne zaman şiir yazmaya veya söylemeye başladınız?

— Bu Sivas seyahatine kadar, içimden, hoşuma giden âşıklar gibi şiir söylemek geliyor, fakat, köyde: «Veysel birisine abayı yakmış ta onun için şiir yakıyor.» diyecekler diye utanıyor ve söylemiyordum. Fakat bu Sivas seyahatinden sonra dilimdeki bağı çözüp attım. Aynı sene güzün, köylüm İbrahimle birlikte Adana tarafına doğru bir seyahate çıktık. Köy köy, kahve kahve söyleyip dolaşmaya başladık. İlk defa o sene kışı gurbette geçirdik. Yol arkadaşım İbrahimle 1940 senesine kadar beraber dolaştık.

İhsan HİNÇER
(Gelecek sayıda bitecek)

G Ü N A H I M

Yazan: Natik PEKUS

Hayat zarını deldim,
Darı dünyaya geldim,
Artık hükme bel verdim,
Odur benim günahım.

Bu âleme tek geldim,
Yabancıydım hem eldim,
Hep bükülen bir beldim,
Odur benim günahım.

Dilim yoktu sağırdım,
Angaryaydım, ağırdım,
Acıkısem bağırdım,
Odur benim günahım.

Öyle kuru bir baştım,
El kuruysa ben yaşıtım,
Yaşamağa savaştım,
Odur benim günahım.

Yıl yürüdü yol aldım,
Ona uydum da daldım,
Eller geçti ben kaldım,
Odur benim günahım.

Görülmedim seslendim,
Duyulmayan kesdendim,
Buldum yedim beslendim,
Odur benim günahım.

Az demedim şükrettim,
Kendim kendime yettim
Acılarla zevk ettim,
Odur benim günahım.

İnsanlığı hep sezdim,
Kör nefsimi ben ezdim,
Dayısızdım, bikestim,
Odur benim günahım

Kese mertlik sağladım,
Acıların dağıladım,
Ağlayanla ağladım,
Odur benim günahım.

İyi kötü dinledim,
El malını dürmedim,
Dost, düşman ne bilmedim,
Odur benim günahım.

Fena yolda yatmadım,
Çirkefe taş atmadım,
Pişmişe su katmadım,
Odur benim günahım.

Büyüğe el bağladım
Küçük vurdu ağladım,
Hınçlarımı dağıladım,
Odur benim günahım.

DEDİM - DEDİ

Dedim: Koynuna al beni,
Dedi: Yoktu bu hesapta.
Dedim: Sevap sevmek seni,
Dedi: Yasak söz bu bapta!

Dedim: Dudakların kiraz,
Dedi: Kendine gel, biraz!
Dedim: Sensiz hayat olmaz,
Dedi: Yeri yok kitapta!

Dedim: Aralanmış düğmen,
Dedi:Git karşımdan hemen

Dedim: Acı, gel bana, sen,
Dedi: Kaldım ben azapta!

Dedim: Altın saçlı dilber,
Dedi: Zorun nedir Hınçer?
Dedim: Bana gönlünü ver,
Dedi: Han ve hamam yap
ta!..

İhsan HINÇER

Namusa el sürmedim,
El malını dürmedim,
Ben kendimi gürlendim,
Odur benim günahım.

Çekiştirüp demedim,
Haram dedim yemedim,
Yetim mala deymedim,
Odur benim günahım.

Ulu orta gitmedim,
Olmaz yerde bitmedim,
Düşenleri itmedim,
Odur benim günahım.

Hasat bilmem hep ektim,
Uysallıkta pek tektim,
Her fenaya ket çektim,
Odur benim günahım.

Ölmedisem hep soldum
Boşalmadım pek doldum,
Ben çığneden bir yoldum,
Odur benim günahım.

Ne meddahım, ne kulum,
Ne sağım var ne solum,
Var dosdoğru bir yolum,
Odur benim günahım.

Sessiz yürür giderim,
Hâle şükür iderim,
Aciz kulum niderim,
Odur benim günahım.

Rabbim vurdun inledim,
Kul söyledim dinledim,
İsyankârlık bilmedim,
Bu mu benim günahım?

Sen yarattın kul oldum ,
Zevklerine dul oldum
Ağarmadım hep soldum,
Bilmem nedir günahım?

Şeytan çelse kanmadım,
Şarab içüp yanmadım,
Seni başka sanmadım,
Var mı benim günahım.

Kitap verdin ben taptım,
Eğri yola mı saptım,
Rabbim kime ne yaptım,
Söyle nedir günahım?

İlgün Çocuk Oyunları:

Met "Çelik - Çomak, Oyunu(*)

Yazan: Fehim ÇAY

b) Yıldız Oyunu:

Yıldız oyunu, bundan evvel bahsettiğimiz (Âdi Met) oyununa benzer. İkisi arasındaki yegâne fark, oyunun başlangıcını teşkil eden (mene) olarak bir çukur değil, yere 3-4 santimetre kutrunda ve 60-70 santimetre uzunluğunda dikilen bir sopanın kullanılmasıdır,

Bunun için şekil: 4 de gösterildiği gibi mene vazifesi görecektir sopa usulüne uygun olarak kesildikten sonra yere çakılır. Met bu sabit sopanın üzerine konarak yani ufki bir

TÜRKMEN KIZI

Devesini yeder gelir,
Dağın şanlı Türkmen kızı.
Elinde teşi eğirir,
Yüzü hallı Türkmen kızı.

Boncuk dikmiş puşuşuna,
Düşmez gönül kaygısına,
Benzer ceylan yavrusuna,
Beli şallı Türkmen kızı.

Kıykacı örtmüş fesini
Bülbül kıskanır sesini,
Geymiş yerli canfesini,
Mor fistanlı Türkmen kızı!..

Yayık yayar aş pişirir,
Kaşığı köpük taşırır,
Aşına kekik döşürür,
Dilli ballı Türkmen kızı!..

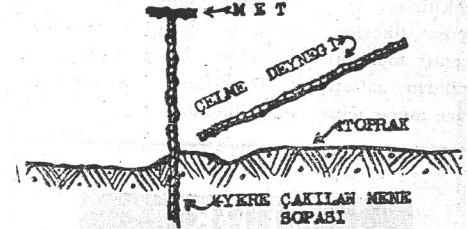
Raci DAMACI

durumda olmak üzere yerleştirilerek oyun tarafından metin ucuna vurulmak suretiyle çelilir. Diğer hususat aynen adı met oyunu da olduğu gibi cereyan eder. Taraftarlar arasında kararlaştırılan sayıyı kim daha evvel bitirirse o oyunu kazanmış olur.

Yıldız oyunu da erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Kızlar hemen buna rağbet etmemektedirler.

c) Gömme Çelik Oyunu:

Gömme çelik oyunu, met oyunlarının ilki gibisidir. Diğerlerini kızlar oynamadıkları halde bu oyun kızlar tarafından da kendileri aralarında oynanır. Bu da, met ve değnek ile

Şekil 4 — Yıldız oyunu

oynanır. Oyuna ebe olacak şahsın tayini ile başlanır. Ebe seçilmek için oyuna girecek oyuncular, bir alan üzerinde daire teşkil ederler. Ve bir birinden ikişer metre ara ile bir sopanın ucu girecek kadar mene adı verilen bir çukur kazarlar. Sonra, değneklerini bacıklarının arasına (küçük çocukların ata biter vaziyetinde olduğu gibi) alırlar. Buna oyuna başlama vaziyeti denir. İşte birbirini takiben ikişer metre aralıkla açılmış bu menelerin başında duran oyuncular, evvelâ meti elleri ile biri diğerine atmak ve kapmak suretiyle dolaştırırlar. Met bu dolaşma esna-

sında hangi oyuncu tarafından yere düşürülürse, o, ebe olur. Bundan sonra değnekler ele alınıp asıl oyuna başlanır. Ebe olan şahıs, elindeki meti oyuncuların sağ tarafında bulunana atar. Muhatap oyuncu atılan meti eli ile kapmaya veya değneği ile karşılamaya çalışır. Bu karşılaşmada:

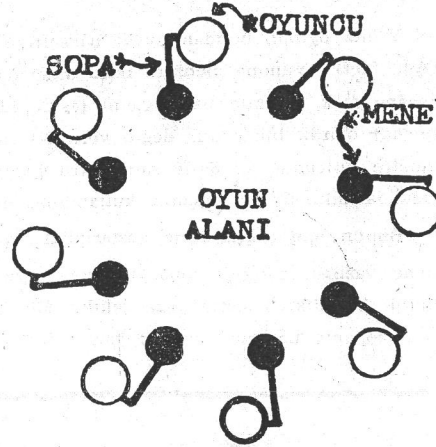
a) Oyuncu ya meti kapar veya sopası ile vurarak uzaklara fırlatır.

b) Veyahut kapmaya çalıştığı halde buna muvaffak olamaz veya sopası ile vurmaya istediği halde sopasını boşa sallamaz.

Şayet oyuncu bu şıklardan ikincisini yapmış ise ebelik kendisine geçmiş olur ve oyun tekrarlanır. Şayet sopası ile vurarak veya eli ile kapıp uzaklara çelerek meti fırlatmış ise, ebe olan şahıs metin menzilden gidip getirmeye ve sırası gelen oyuncuya aynı veçhile atmaya çalışır ve buna oyunun icabı mecburdur. Bu gidiş sırasında ebe kendi menesinin başından ayrılacağı için diğer bütün oyuncular, ebe şahsın menesi başına gelerek ellerindeki sopalarla kazmağa başlarlar. Ebe yaklaşınca hemen kendi menelerinin başına çekilirler. Ve sopalarını kendi menelerinin içine dikerler. Şayet ebe meti getirdiğinde kendi menesini kazmakla meşgul olan oyuncuların gafletinden faydalanıp boş bıraktıkları mene içine meti dikerse kendisi ebelik-

ten kurtulur ve menesine meti dikilen oyuncu ebe olur ve oyun bu sefer onun ebeliği altında devam eder.

Neticede: mene olarak evvelce açılan çukurlar bu kazmalar neticesinde evvelce oyuncular arasında kararlaştırılan bir derinlikte

Şekil 5 — Gümme çelik oyunu

kazılmış olur. İşte bu muayyen derinliği oyuncuların hangisinin menesi bulmuş, ise o oyunu kaybetmiş olur. Bu suretle sıkı sıkıya toprağa ayaklarından gömülen oyuncu üç defa yapmaya muktedir olduğu kımıldanma neticesinde gömülen yerden çıkabilirse kaybetmiş oyunu kazanır ve arkadaşları arasında şerefini kurtarmış olur. Şayet çıkamazsa, kuvvetsizliğinden ve beceriksizliğinden tenbel hareket ettiğinden dolayı muahaze ederler. Önüne taş, tuğla ve kemik gibi ekseriyetle oyuncuyu öğrendirecek şeyler getirip atarlar. Sonunda ebe ile oyuncular bir uzlaşma yaparlar ve ebeyi gömdükleri çukurdan çıkarırlar. Oyun da bu suretle sona erer.

Gümme çelik oyunu, çok zevkli ve oynayanları neşe içinde bırakan ve oyuncudan azami çeviklik, zeka ve hüner isteyen bir oyundur.

Fehim ÇAYLI

(*) «Türk Folklor Araştırmaları» sayı: 11- sayfa 173 - 174.

İnevi Tüzbilimi:

Mâniler

— 4 —

Toplıyan: İMAMOĞLU İsmet

82	91	100
Kara koyun etli otur Kavurması tatlı otur Dul yerine varan kız Ölmez ama dertli otur	Bahçede kuzu gördüm Tüyü kırmızı gördüm Ne kofalın hay oğlan Yandıgın kızı gördüm	Atladım girdim bağa Başım değdi yaprağa Güzel seni sarmazsam Girmem kara toprağa
83	92	101
Bahçelerde mor kuzu Kıvrım kıvrım boynuzu Sen koyun ol ben kuzu Kandıralım şu kızı	Kara poşu başında Kalem oynar kaşında Benim sevdiğim güzel On üç on dört yaşında	Akşamlar oldu gine Badeler doldu gine Eviiler eve gitti Bekârlar kaldı gine
84	93	102
Karşıdan gelenlere Gaz koydum fenerlere Annem beni verecek Askerden gelenlere	Anne ben Sivaslıyım Ördeklileyim kazlıyım Benim yârim yok burda Onun için nazlıyım	Dağda duman yeri var Kaşta keman yeri var Aç göğsünü kurbanam Sende güman yeri var
85	94	103
Sarı sümbül mor sümbül Bana baksan mor sümbül Ben yârimi yitirdim Uçan kuştan sor sümbül	Aaçıcık duvardayım Baş açık novardaayım Nerde güzel görürsem Akşam sabah ordayım	Bahçede gül görünür Bir ince bel görünür Yâr bahçede yoğusa Gözüme hor görünür
86	95	104
Harman yeri kabası Koltuğunda yabası Benim sevdiğim güzel Bir oğlanın abası (ablası)	Dağım duman oldu gel Halim yaman oldu gel Eski gün hani dostlar Şimdi düşmün oldu gel	Ağlarım ağlar gibi Derdim var dağlar gibi O yâr küsmüş gidiyor Verane bağlar gibi
87	96	105
Pencere parmak parmak Tutan eller kurusun Sensiz duramam derdin Şimdi nasıl durursun	Evleri görünüyor Gönüller eriniyor Katlanacak dert değil Mevlâm sabır veriyor	Gökte yıldız ell'atmış Mevlâm neler yaratmış Anasını topraktan Kızı nurdan yaratmış
88	97	106
Pencereden kuş uçu Yandı ciğer tutuştu Acıyın kızlar bana Sakaluma kur düştü	Benim yârim piyade Asker oldu Konyada Ölüm var ayrılık yok Benim için dünyada	Ahmetler atlı yârim Sevdikçe tatlı yârim Her seven Ahmet sever Gönlü firkatlı yârim
89	98	107
Kar yağar kürek ister Eski dam direk ister Ergin kızın koununda Yatmaya yürek ister	Şu dağlar mavlı kaldı Kuş uçu yavru kaldı Anahtar yâr cebinde Boynum bukağlı kaldı	İşlik giyer beden dar Beni koyup giden yâr Beni koyup gitmezdi Yâri bir öğreten var
90	99	108
Mezerlik dolu mezer İçinde ölü gezer Memurların kızları Kıçları açık gezer	Gözler göre yaz olsun Sür harmanı düz olsun Doksan dokuz yaram var Bir de sen vur yüz olsun	Koyunun kuzusuna Can kaynar bazısına Ne diyem de ağlayım Alnımın yazısına

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Dergisinin 13 ilâ 24 sayılı senelik aboneli üç, 1 ilâ 24 nüshalık cilt aboneli ise beş liradır.

Bugüne kadar 14 sayısı çıkmıştır.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI'na abone olun ve onu dostlarınıza tavsiye edin.

Gayemiz, dergimizi 32 sayfaya çıkarmak ve fiyatını bugünkü seviyede tutmaktır.

Kütahyada Gezek Alemleri

Yazan: Sadık UZUNOĞLU

Atalarımızın Ortaasyadan getirdikleri bir çok millî görenekler arasında önemle konuşabilecek kadar zengin konulardan birisi de Gezek âlemleridir (1). Çok eski bir gelenek halinde yaz kış halâ devam edegelen gezek âlemleri genel bazan da özel mahiyette olur. Yakın bir geçmişte Kütahyalı erkekler her hafta böyle musikili toplantılar yaparlardı. (Şimdi nispeten seyrekleşmiştir). Kadınlar mesire yerlerinde gezek âlemleri yaptıkları gibi evlerde de yapabiliyorlardı. Çok defa Ozañçukuru, Beşikkaya, Müderris bahçesi, Musalla ve Sultan bağlarında kadınlar arasında olan bu âlem gündüzleri olurdu. Erkek ve kadınların ayrı ayrı yaptıkları kış gecelerindeki gezek âlemlerine nöbetle her gece bir ev sahne olurdu. Erkekler, bütün gezek gezmeyi (gezek âlemlerini) musiki eşliğı ile şenlendirirler, tarihî sahneler yaşıyorlardı. Bugün çok sevilen bir gezek yeri olan Sultanbağları, Kütahyanın Türkler eline geçmesinden sonra Germiyanogulları zamanında saray alanındayken gezek âlemleri olduğu muhakkaksa da nasıl olduğu pek iyi bilinmiyor. Yalnız Germiyanlı hekim Şeyh'nin şiirleri bazı hakikatleri ifade ediyor. Buna göre Germiyan padişahları ozanlardan hoşlanıyorlardı. Padişah sık sık böyle ozanlı meclis (yani gezek âlemlerinin bir eşi) topluyordu. 14. yüzyılın yarısı

O Ğ U Z L A M A

Alp erenler andlanacak

Gitmek için irak irak;
Yeryüzünden gökyüzüne
Toz kalkacak direk direk;
Kisnek atlar gemsiz gemsiz
Yol alacak durak durak;
Ve kılıçlar kınlarından
Çekilerek ırak ırak
Yad ülkede Türk korkusu
Dolaşacak yürek yürek...

Basri GOCUL

NOT: Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.

sından itibaren şairlerin ve ozanların Germiyanların saraylarında daimi bulunmaları, musikiye ve gezek âlemlerine ne derece önem verildiğı açıktır. Evliya Çelebi, mesire yerlerinden seyahatnamesinin muhtelif yerlerin de söz açarsa da, gezek âlemlerine ayrıca temas etmez.

Gezek âlemleri Kütahyalıların musikiye ne kadar düşkün olduklarını gösterir. Toplantılarda oyun havaları çalınır, klâsik sazlarla musiki fasılları meşk edilirmiş. Burada âşıkların (saz şairlerinin) ve onların meraklıları olan halktan bir kısmının da gezek âlemleri olurdu. Dışardan gelen saz şairleri ile Kütahyalı âşıklar arasında müsabakalar yakın zamana kadar devam ediyordu. Meselâ birisi hicaz makamından bir beyiti karşısında kine söyler, o da aynı makamdaki nazire halinde cevap verirmiş. Kim üstün gelirse o usta sayılmıştır.

Kütahyanın Ilıca kaplıcasında geçen hamam âlemleri de gezek âlemlerinden sayıldığı için ayrıca kaydetmeğe değer. Kütahyalıların yıkanmak ve eğlenmek için geldikleri Ilıca kaplıcasında aynı yolda musikili toplantılar bugün bile devam etmektedir. Kaplıcadaki haslas (havuz) a gelen bir defa haslasa girip akan suya vücudunu tuttuktan sonra kenara çıkıp bacaklarını havuza uzatarak oturur. Burda Kütahyalı ezgiler söylendiğı gibi, havuzun içinde el ele bir halka teşkil ederler. Bir elebaşının başlamasıyla: bir ağızdan şunu çağırşırlar (2):

Bismillahi başhyalım,
Ayva, turunc, aşhyalım,
Bu yıl burda kışhyalım,
Helâsayi hisa, hilemoya hisa
Hisa, hisa...

İstanbuldan sandık gelir,
İçi dolu fındık gelir,
Kızlara bayramlık gelir,
Helâsayi hisa, hilemoya hisa,
Hisa, hisa...

Sarayburnundan geçerken
Sırmalı yelken açarken,
Yar doldurup ben içerken.

DERTLİ KAVAL'IN İSTANBUL RADYOSUNDA TEMSİLİ — W. A. Y. MİLLİ OYUNLAR FESTİVALİ — HALK MUSİKİSİ TESBİT VE DERLEME GEZİSİ

Yazan: Adnan TOKAY

DERTLİ KAVALIN İSTANBUL RADYOSUNDA TEMSİLİ

Memleketimizin değerli folklorcu ve ilim adamlarından olan Eflâtlun Cem Güney üstadımızın «Dertli Kaval» ismindeki masalı 16. Ağustos. 1950 çarşamba günü saat 21,30-22,30 arasında İstanbul Radyosunda temsil olunmuştur. Eser, Ekrem Reşit Rey tarafından radyofonik temsil haline getirilmiş ve radyofonik montajı Orhan Boran tarafından yapılmıştır.

«Dertli Kaval» ın zengin bünye ve üslubu yanında şiirlerin divan edebiyatı tarzında okunması; araya konu ile ilgili olmayan bir şarkının sokulması ve nihayet kaval yerine ney tiffenmesi gibi bariz hatâlara rağmen, eser, bütün dinleyenleri tarafından takdirle karşılanmıştır. Radyo idarelerimizden bu gibi folklorik eserlere programlarında daha geniş yer vermesini tavsiye ederken, Cemal ve Ekrem Reşit

Hilasayı hisa, hilemoya hisa,
Hisa, hisa... (3)

Resitatif olarak ta söylenen bu manilerden sonra el ele tutuşan kolların suya vurulmasından çıkan gümbürtülü sesler ve köpüklü sular etrafa yayılır. Sıra türkü söylemeğe gelmiştir ki, güzel sesliler hep bir ağızdan şu Kütahya türküsünü söylerler:

Dereler buz bağlamış,
Avcılar diz bağlamış
Amanın, amanın, amanın vay..
Dereler yılan olsa,
Derdimden bilen olsa,
Amanın, amanın, amanın vay..

Ah derelerin yavrusu
Bilmem yarım hangisi,
Amanın, amanın, amanın vay.. (4)

Şenlik ve düğünlerde üstü mumlarla aydınlatılır, davul-zurna Kütahyanın zeybek havalarını çalar. Neşeli Kütahyalılar bütün bu ahenklerin ortasında (gezek âlemlerinde olduğu gibi) hamam âlemlerinin tadını çıkarırlar. (5) Hamam âlemi, ayrıca kadınlar hasla-

biraderlerin de yukarıda ele aldığımız aksaklıklara bir daha meydan bırakmalarını istiyoruz. Zira, bu kıymetli iki kardeş, folklor ve etnografya sahasında iyi maksatlarla da olsa tahrife hak kazanmamışlardır.

W. A. Y. ŞEREFİNE TERTİPLENEN MİLLİ OYUNLAR FESTİVALİ

Denilebilir ki, İstanbul Balkan Festivali yıllarında bile görmediğı şekilde bir millî oyunlar festivaline bu vesile ile sahne olmuştur. 17 Ağustos Perşembe günü İstanbul Açık Hava Tiyatrosunda saat 21 den gece yarısını aşan saatlere kadar devam eden bu festivalde, memleketimizin her bölgesini temsil eden ekipler yer almıştı. Dünyanın dört bir köşesinden gelen, muhtelif milletlere mensup genç delegeler, her ekibi-

sında da olur. Nezh ve şen olan toplantılar diğer kaplıcalarında da cari idi.

Sadık UZUNOĞLU

1. Gezek sözü mesire'nin tam Türkçesidir, mesire sözü seyr'den gelir ki gezinme demektir.

2. Gayet kuvvetli sesi ve bitip tükenmez tahammülü ile bu âlemlerde en iyi baştutan merhum Börekçi Süleyman Erdoğan bu deyişleri kendisi not ettirmiştir. Bak: H. Kadri Erdem, Kütahya Mesireleri, Kütahya 1938, S. 32-33.

3. — Kitaların sonundaki bu söz tekrarlanırken Eyyam ola, yel ese.. sözlerinden zebanzet gemici nida ve dualarından olduğunu söyleyenler vardır.

4. H. Kadri Erdem, Kütahya Mesireleri, Kütahya 1938, S. 34

5. İBNİ BATUTA'nın gözüyle görmeden sandığı ve havsalasına sığdıramadığı hamam âlemi bu nezh tipten toplantılar idiye, akına şaşmamak elden gelmez.

mizi şiddetle alkışladılar.

İlk önce sahneyi Dicle ekibi doldurdu. Onları Karadenizliler takip etti. Arkadan Edirne çifte zurna ve davulla, Siirtliler 4 kişile, Hasanoğlan Köy Enstitüsü 7 kız, 7 erkek, 1 davul ve 2 akordiyonla, Bursa Kılıç-Kalkan ekibi 2 küçük 8 büyük efeyle sahneye çıktılar. Bunları «Nedim Otyam» birliği söylediği ve çaldığı yurdun her köşesinden derlenmiş deyişler takip etti. Daha sonra Ankara Devlet Konservatuvarı bale kısmından Oya'nın milli oyunlarımızdan alınmış motiflerle süslü raksı takip etti. Aydın ekibi 1 kadın, 12 efeden müteşekkildi. Bayram Aracı ve iki arkadaşının okudukları türkülerden ve çaldıkları sazdan sonra Konya Kaşık Oyunu ekibi sahnede yer aldığı zaman alkışlar son haddine geldi. Halk ve delâgasyon, bilhassa Konya Kaşık Oyununu en fazla takdir ettiğini, alkışlarındaki ısrarla mütemadiyen ilân ediyordu. Konya ekibini Erdzum dadaşları 1 zurna, 1 davul ve 5 oyuncu ile takip ederek, tahminlerin üstünde bir alâka topladı. Son olarak Kastamonulu Karayılan davulcu arkadaşile meşhur davul raksını yaptı.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü ekibinin tâ Ankaradan gelerek festivale katılması ne kadar ferahlık verici ise, saz yerine iki akordiyonun heyete katılması o kadar üzüntü verici idi. Hele hele, Âşık Veysel gibi bir halk sanatkarının saz ve bağlama hocahğı yaptığı bir milli köy müessesesinin bu yürekler acısı

Konyalı halk sazcularından Murat Tiftik ve Seyit Mehmet bir memleket gecesinde.

manzarası da olmasa idi, tam bir milli oyunlar ve Halk Musikisi gecesi yaşamış olacaktık.

HALK MUSİKİSİ TESBİT VE DERLEME GEZİSİ

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hemen hemen her yıl devam edilen halk musikisi tesbit ve derleme gezilerine bu sene de devam edilmiş, Millî Eğitim Bakanlığının kararlaştırdığı üzere üç kişilik bir ekip Anadolu'nun muhtelif illerinde dolaşarak halk türkülleri ve musikisini tesbitten sonra Ankaraya dönmüşlerdir. Heyete Halil Bedi Yönetken, Muzaffer Sarısözen ve Rıza Yetişen dahildi.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.

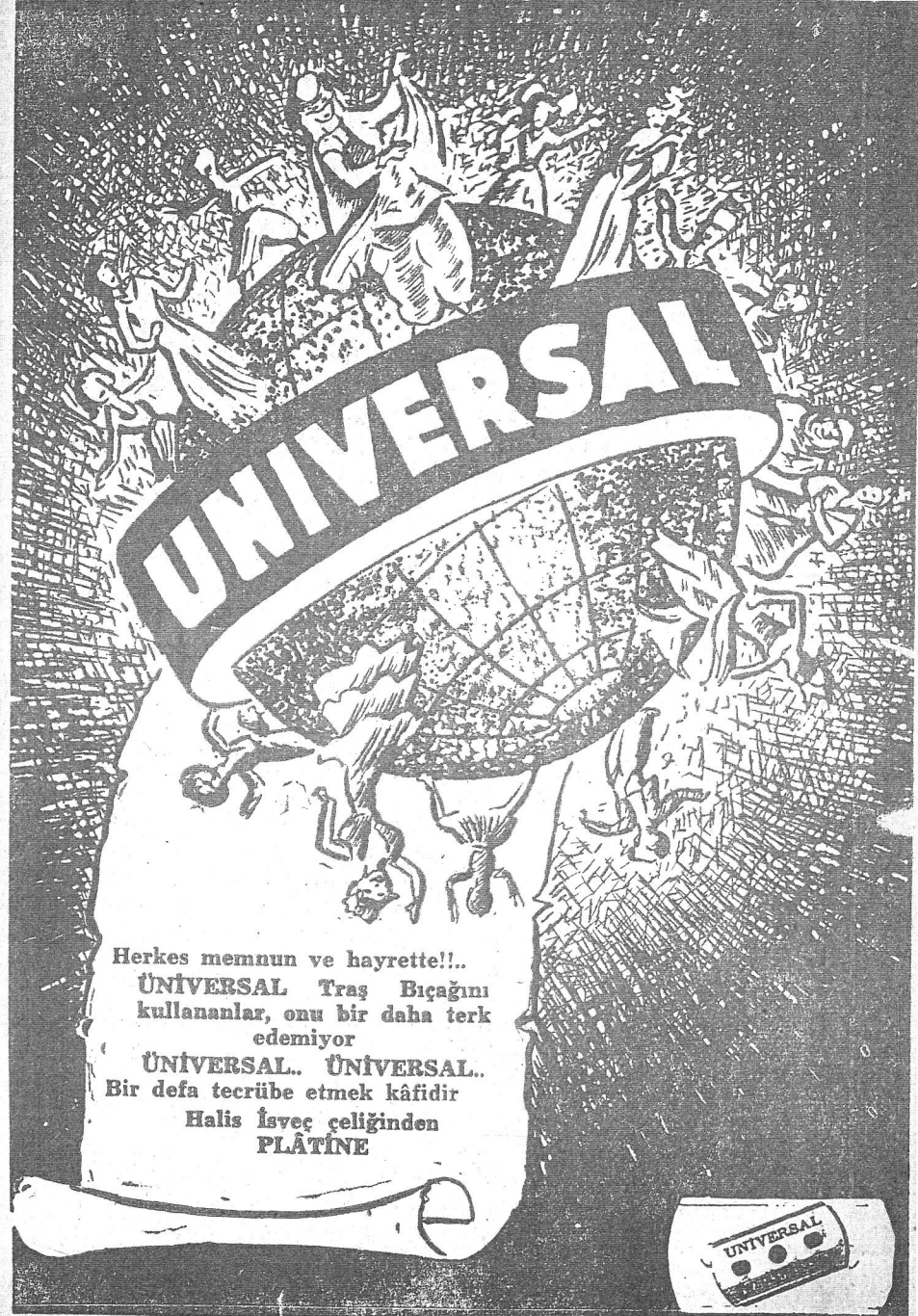
Yurd dışı senelik abone 2 dolar (\$) dir.

Adres değıştirmeler hiçbir şart ve ücrete tâbi değıldir.

Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

İdare yeri: Yeşildirek, Necip Ef. Sok. No: 24 — İstanbul

Basıldığı yer: M. S I R A L A R Matbaası

Herkes memnun ve hayrette!!..

ÜNİVERSAL Traş Bıçağını
kullananlar, onu bir daha terk
edemiyor

ÜNİVERSAL.. ÜNİVERSAL..
Bir defa tecrübe etmek kâfidir
Halis İsvaç çeliğinden
PLATİNE